

SOCIALE INFRASTRUCTUUR TEGEN EENZAAMHEID

Sociale infrastructuur biedt de ruimte om mensen te ontmoeten. Daardoor kan eenzaamheid voorkomen en ingeperkt worden. De vraag is in hoeverre de invulling van deze ruimte bij aanleg vastgelegd moet worden en in hoeverre er een organische invulling mag ontstaan.

Volgens het recente rapport 'sociale samenhang en welzijn' van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is eenzaamheid een groeiend probleem. In 2021 voelde 32 procent van de Nederlanders van 15 jaar en ouder zich enigszins eenzaam en 11 procent zich sterk eenzaam. Een onderdeel van deze eenzaamheid bestaat uit het gebrek van mensen om op terug te vallen en om te vertrouwen. Ten opzichte van 2019 is de sociale en emotionele eenzaamheid onder alle leeftijdsgroepen gegroeid; de enige uitzondering is de groep van 75 jaar en ouder. Een van de manieren om eenzaamheid op collectief niveau te verminderen is het creëren van sociale ruimtes waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en een breder netwerk kunnen ontwikkelen. Zulke plekken noemen Layton en Latham sociale infrastructuur. Om sociale infrastructuur toegankelijk te maken voor iedereen, is het van belang dat sociale infrastructuur voor alle groepen in de maatschappij voelt als een veilige plek.

Sociale infrastructuur kan gedefinieerd worden als plekken die fysieke ontmoetingen stimuleren en daarmee sociale verbindingen mogelijk maken. Hieronder vallen ruimtes zoals buurthuizen, cafés en bibliotheken. Zo kan sociale infrastructuur een plek zijn om af te spreken, om op andere mensen te letten en om een georganiseerde bijeenkomst bij te wonen. Onderzoek van Fried heeft aangetoond dat het ontwerpen van de openbare ruimte in een stad eenzaamheid kan laten afnemen wanneer gefocust

wordt op het creëren van sociale verbindingen en sociale cohesie. Zo kunnen gratis toegankelijke binnenruimtes en straatmeubilair ontmoetingen tussen ouderen, maar ook jongeren, faciliteren. Idealiter is sociale infrastructuur toegankelijk voor iedereen en is de weg naar de sociale infrastructuur veilig en goed te voet begaanbaar. In hoeverre een plek functioneert als sociale infrastructuur hangt mede af van het soort activiteiten die er plaats vinden en de mensen die er aanwezig zijn.

Sociale infrastructuur is gekoppeld aan het ontstaan van zogenaamde *loose space*, hier vertaald naar losse ruimte. Dit is een plek waar ruimte is voor activiteiten waarvoor de plek oorspronkelijk niet werd ontworpen. Zo wordt op de parkeerplaats van de Rijksuniversiteit Groningen bijvoorbeeld cricket gespeeld. Terwijl vaste programma's en activiteiten een drempel kunnen vormen om sociale infrastructuur te bezoeken, kan losse ruimte een plek bieden voor deze nieuwe en spontane interacties. Dergelijke ontmoetingen hebben de potentie om de eenzaamheid te verhelpen of voorkomen. Losse ruimte kan echter ook leiden tot botsingen in de manier waarop verschillende groepen de ruimte willen gebruiken en daarmee de drempel tot een bezoek verhogen. Bijvoorbeeld wanneer bij het spelen van cricket op een parkeerplaats een bal een autoruit raakt, kunnen conflicten ontstaan tussen de spelers en automobilisten.

Machtsrelaties

Binnen de maatschappij bestaan verschillende machtsrelaties die een onzichtbare drempel kunnen vormen om sociale infrastructuur te bezoeken. Individuen en groepen die de sociale infrastructuur al bezoeken hebben bewust of onbewust invloed op mensen die hun positie binnen de groep nog niet uitgedrukt hebben. Zo kan op een vast wekelijks tijdstip een kaartclub ontstaan waardoor mensen die de ruimte niet standaard bezoeken en die gewoonlijke geen kaartspelers zijn een drempel ervaren om zelf een bezoekje te brengen aan de sociale infrastructuur, zeker wanneer iemand eenzaam is. Kijkend naar het huidige eenzaamheidsniveau moet sociale infrastructuur zo ontworpen en ingericht worden dat een zo groot mogelijke groep zich welkom voelt, zowel economisch als cultureel.

In hoeverre moet je de invulling van losse ruimte dan plannen en vaststellen en in hoeverre mag er een organische invulling ontstaan om te voelen als veilige plek en om uiteindelijk eenzaamheid te verminderen? Wat belangrijk is om te beseffen is dat de behoeften van mensen ten aanzien van losse ruimte niet generiek zijn, terwijl dit vaak wel verondersteld wordt binnen het domein van sociale infrastructuur. Dit kan leiden tot conflicten door botsingen en spanningen over verschillend gebruik van de ruimte. Zo kan een parkeerplaats gebruikt worden om auto's te parkeren, maar ook om cricket te spelen. Vormen van sociale interactie die door sommigen gewaardeerd worden, worden niet per se universeel gewaardeerd. Onderzoek heeft aangetoond dat sociale infrastructuur zorgt voor meer sociale verbinding tussen gelijke sociale groepen dan tussen verschillende sociale groepen.

In het plannen van sociale infrastructuur moet dus rekening gehouden worden met het verlagen van de drempel om de sociale infrastructuur te bezoeken. Losse ruimte ontstaat wanneer er op een plek activiteiten ontstaan waarvoor de ruimte origineel niet bedoeld was of die niet gedefinieerd zijn door een vooraf geschreven programma. Gebruikelijk zijn plekken geassocieerd met de vastigheid van een evenement dat plaatsvindt, een regelmatige bezigheid of een vaste tijdsplanning. Losse ruimte ontstaat buiten deze dagelijkse routine en de vaststaande agenda's. In steden is de openbare ruimte geschikt voor het ontstaan van losse ruimte omdat de stad vrijheid en anonimiteit biedt. Tegelijkertijd is de druk op sociale infrastructuur hoog vanwege de relatief hoge gebruikersdichtheid. Daardoor ontstaan mogelijk uitdagingen om ervoor te zorgen dat iedereen de sociale infrastructuur kan gebruiken. Over het geheel genomen dragen de toegankelijkheid, keuzevrijheid en fysieke ruimte bij aan het ontstaan van losse ruimte in steden. Ook wanneer activiteiten in losse ruimte met regelmaat plaatsvinden, zijn ze 'los' door het feit dat er geen autoriteit is die zekerheid biedt dat de activiteit plaats zal blijven vinden. De losheid van ruimte versterkt het gevoel van inclusiviteit en heeft de potentie om verschillen in geschiedenis, cultuur en etniciteit tussen mensen te overbruggen omdat behoeften die (nog) niet bekend zijn bediend kunnen worden. Losse ruimte is dus flexibeler dan sociale infrastructuur met een vaststaand programma. Daarmee faciliteert losse ruimte de kans op ontmoetingen en kan het bijdragen aan het inperken van eenzaamheid. Overheden kunnen dit potentieel benutten door het ontstaan van losse ruimte in sociale infrastructuur mee te nemen in het planningsproces van steden.

Michi Noeki

In Groningen wordt momenteel een Michi Noeki gebouwd, een variatie op het Japanse Michi-No-Eki: een halteplaats om even uit te rusten, naar de WC te gaan en een kopje betaalbare koffie te drinken, een praatje te maken of te werken. Het doel is om eenzaamheid en beperkte toegankelijkheid in de wijk aan te pakken en het sociaal kapitaal te versterken. De concrete invulling staat niet vast en het is aan de bezoeker om deze invulling te zoeken en daarmee het potentieel van losse ruimte te benutten. De Nederlandse Michi

Noeki kan gezien worden als sociale infrastructuur. Het biedt een ruimte waar mensen even kunnen rusten en een praatje maken en vervolgens doorgaan met hun dagelijkse activiteiten. Er moet een netwerk tussen uiteindelijk vier Michi Noeki's ontstaan, verbonden met goed begaanbare wandelroutes op een afstand die met een rollator te overbruggen is. Drempelloze routes tussen de Michi Noeki's verlagen de letterlijke drempel tot bezoek voor mensen die moeilijk ter been zijn. Zowel de gebouwen als de routes fungeren dan als sociale infrastructuur, als plekken om bekenden en onbekenden te ontmoeten, om te participeren en sociaal kapitaal op te bouwen. In de Michi Noeki's zullen geen vaste activiteiten gepland worden, hoe bezoekers hun tijd hier besteden is dus open voor interpretatie. Dit kan de drempel verlagen om de Michi Noeki's te bezoeken omdat het niet de bedoeling is dat er een vaste groep mensen hun stempel op de gebouwen drukt. Om dit te bereiken is het belangrijk om losse ruimte te 'managen' – iets wat contrasteert met het vrije karakter ervan.

De vraag die opkomt is in hoeverre deze wens voor losheid echt vervuld zal worden door de Michi Noeki's. Sociale infrastructuur is uiteindelijk altijd in het beheer van een organisatie, in dit geval de gemeente Groningen. Hierdoor is de ruimte verbonden aan wet- en regelgeving vanuit de beleidspraktijk. Een interventie in de openbare ruimte, zoals de Michi Noeki's, is verbonden met bepaalde doelen. Ook in een losse ruimte blijven deze doelen op de achtergrond aanwezig. Er moet dus een afweging gemaakt worden in hoeverre bezoekers van de sociale infrastructuur losgelaten worden om zelf invulling te geven om zo het potentieel van de losse ruimte te benutten, en in hoeverre er gestuurd moet worden op de beleidsdoelen. Aan de ene kant kan de losheid ervoor zorgen dat er meer gevarieerde ontmoetingen ontstaan tussen verschillende mensen. Deze ontmoetingen kunnen de sociale contacten in de wijk verhogen en zo eenzaamheid reduceren en voorkomen. Tegelijkertijd kan in een losse ruimte een groep mensen of een organisatie juist hun stempel op de ruimte drukken. Dit kan gezien worden als botsing met het doel om eenzaamheid in te perken omdat de drempel verhoogd wordt om als buitenstaander deze sociale infrastructuur te bezoeken. Hier is het de vraag of de beheerder moet ingrijpen om de beleidsdoelen te bereiken of niet, aangezien dit ingaat tegen de losheid van de ruimte. Aan wie is het dan om hier een besluit over te nemen? De praktijk zal laten zien in hoeverre de losheid van de Michi Noeki's een bijdrage levert aan het inperken van eenzaamheid. De Rijksuniversiteit Groningen gaat onderzoek doen naar deze afwegingen en de keuzes die hierin gemaakt worden.

Literatuurselectie

- Fried, L. (2020) Designing a New Social Infrastructure to Combat Loneliness in Aging Adults. *Generations* 44, nr. 3, pp. 1-12.
- Layton, J. and Latham, A. (2021) Social infrastructure and public life – notes on Finsbury Park, London. *Urban Geography* 43, nr. 5, pp. 1-22. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.1934631>.

Julia Brink (j.h.g.brink@rug.nl) is masterstudent Cultural Geography - Climate Adaptation Governance aan de Rijksuniversiteit Groningen en junior onderzoeker in het Michi Noeki project. **Sander van Lanen** (s.van.lanen@rug.nl) is universitair docent culturele geografie, **Louise Meijering** (l.b.meijering@rug.nl) is hoogleraar gezondheidsgeografie, beide bij de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.